

TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUK: KOCAELİ ÖRNEĞİ

Hüner KULE*
Muharrem ES**

ÖZET

Nedir yoksulluk? Yoksulluk; açlıktır, işsizliktir, evsizliktir. Yoksulluk, hasta olup doktora gidememektir. Yoksulluk, okula gidememektir. Güçsüzlüktür. Kendini ifade edememektir. Yoksulluk, yarın endişesi taşımaktır ve kentsel yoksulluk kırsal yoksulluktan daha derindir.

Bu çalışmada; yoksulluğun tanımı, türleri, nedenleri ve sonuçları ile, özellikle kentsel yoksulluğun "Avrupa Kenti" Kocaeli'de kentleşme ve kent yaşamı üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

ABSTRACT

What is the poverty? Poverty is hungry, joblessness and homelessness. Poverty is lack of health services and education and presentation. Poverty is powerlessness. Poverty is to be in worry about the future and urban poverty is deeper than rural poverty.

This study deals with the mean of poverty, it's causes, consequences and also affects of urban poverty on being urbanised and city life, in "European City" İzmit.

GİRİŞ

21. yüzyıla girerken dünyanın en büyük sorunu artık yoksulluk olmuştur. Ekonomik olarak bakıldığında dünyamız, en zengin dönemini yaşamaktaysa da, bir yandan küreselleşme, bir yandan uluslararası finans kuruluşlarının sözde iyileştirme önerileri, yoksulluğu ortadan kaldırmak bir yana, her geçen gün daha da derinleştirmektedir.

Bilgi ve teknoloji çağı olan zamanımızda bir yandan insanın mutluluğu, insanca yaşaması ve hayatını kolaylaştırabilmesi için birçok yeni teknolojiler geliştirilirken, diğer yandan bu teknolojiden yararlanmak bir yana, günlük yaşamını en basit koşullarda bile sürdürmekten uzak kitlelerde artış görülmektedir.

İnsan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi yönden yetersiz olma durumu olarak tanımlanabilecek yoksulluk; salt ekonomik verilere dayandırılmamakta, bunun yanı sıra bir takım sosyal ve kültürel gereksinimlerin de karşılanamaması durumu olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle kentsel bölgelerde bu tür gereksinimlerin karşılanamaması-maddi kısıtlılıklar olmasa bile-kentleşme sürecini de derinden etkilemektedir.

Yoksulluğun en belirgin nedeni, gelir dağılımının adaletsizliği olarak görülmektedir. Tüm az gelişmiş ülkelerde genel görünüm yoksulluk iken; gelişme yolundaki ve gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk, gelir dağılımının adil olmayışından ve bölgelerarası farklılıktan doğmaktadır. Öte yandan ekonomik krizler, doğal afetler, göçler, savaşlar, küreselleşme ve yapısal uyum programlarının getirdiği kısıtlamalar hem yoksulluğun şiddetini artırmakta, hem de yeni yoksullar oluşturmaktadır. 2000 yılı verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık beşte biri yoksuldur ve yoksulların yarısı az gelişmiş ülkelerde toplanmaktadır. Sağlıklı içme suyuna erişemeyen nüfus sayısı yaklaşık 1 milyar, temel halk sağlığı hizmetlerinden yararlanamayanların sayısı yaklaşık 2.5 milyar, yeterince beslenemeyenlerin sayısı ise yaklaşık 900 milyondur. Oysa çağımız bilgi çağıdır ve bu çağda insanın mutluluğu ve onurlu yaşaması için gerekli koşulların sağlanması ana amaçtır. Zengin ülkeler bu yolda çalışmalar yaparken, bir yandan da yoksul ülkelerdeki ucuz emeği ve hammaddeyi sövmeye devam etmektedirler. Yardım programlarını düzenlerken bile, yoksulluğu kökten yok edecek

* Öğr. Görv., Kocaeli Üniversitesi, Gebze Meslek Yüksek Okulu.

** Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Gebze Meslek Yüksek Okulu.

çözümlerden çok, geçici ve günlük çözümlere yönelmekte, siyasi kaygılarını ön plana çıkartmaktadırlar.

Az gelişmişlerin mutlak yazgısı olan yoksulluk, gelişmiş ülkeleri tehdit etmediği sürece az gelişmişlerin kendi problemi olarak kabul edilmiştir. Ne zaman ki, göçlerle, küreselleşmeyle, savaşlarla gelişmiş ülkeleri de tehdit eder duruma gelmiştir, gelişmiş ülkeler de konuya dikkatlerini çevirmişlerdir. Artık kendi ülkeleri ve modern kentleri de yoksulluğun olumsuz etkileri altındadır. Bu nedenle yoksullukla mücadeleye yönelik çalışmalar uluslar arası boyut kazanmıştır.

Türkiye'de ise yoksulluğun temel nedeni dengesiz gelir dağılımıdır. Bunu güçlendiren diğer nedenler ise bölgesel farklılıklar, plansız sanayileşme ve nüfusun hızlı artışıdır. Özelleştirmelerin, ekonomik krizlerin, doğal afetlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının ağır koşullu programlarının yoksulluğun artması ve derinleşmesi üzerinde etkisi de azımsanmayacak ölçüde olmuştur. Özellikle istihdamın yetersizliği, eğitimsiz nüfusun kaliteli işgücü gereksinimini karşılayamaması, tarımsal faaliyetlerin terk edilmesi ve kentlere yığılma, bireyleri sosyal güvenceden de yoksun bırakmıştır. İşverenlerin de çıkarına gelen bu durumda; emek ucuzlamış sosyal güvencesiz kadın ve çocuk işçi sayısı artmıştır. Marjinal işlerde çalışanların sayısı da her geçen gün artış eğilimi göstermiştir.

Yoksullukla mücadelede devlet hiçbir zaman yeterli olamamış, bu konuda var olan büyük boşluğu, bireylerin kendi çalışmalarına terk etmiştir. Bazı sivil toplum kuruluşlarının, dernek ve grupların bu konuda çalışmaları ile özel TV kanallarındaki programlarla yoksullukla mücadele sürdürülmektedir. Çalışmalarda olumlu sonuçlar elde ediliyorsa da; güçlerin dağılmış olması, yoksulların bu organizasyonlara erişebilme olanaklarının zayıflığı, yoksullarla ilgili sağlıklı bir envanterin bulunamayışı çalışmaların başarısını engellemektedir. Öte yandan yapılan yardımların çoğu zaman siyasi kaygılar taşıdığı da gözlemlenmektedir. Her grup, hem yardım niteliğini hem yoksul kitleyi kendi siyasi görüşü paralelinde seçmektedir. Bu da ülke genel ve yerel siyasi hayatında etkili olmaktadır.

Bu çalışmada yoksulluğun kentsel boyutu incelenmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken Kocaeli ili örnek seçilmiştir. Bu ilimiz sanayi bölgesi olması nedeniyle ve geçirmiş olduğu büyük bir depremin

etkisiyle yoksulluğun izlerini daha ağır yaşamaktadır. Çalışma Kocaeli ilinin merkez ilçesi olan İzmit'te Tavşantepe mahallesinde farklı kesimleri temsil eden yaklaşık 60 kişiyle yüz yüze yapılan bir anket çalışmasıyla desteklenmeye çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel yoksulluk kavramları ve gelişimi, ikinci bölümde Türkiye'de yoksulluk, üçüncü bölümde ise Kocaeli'n de yoksulluk incelenmiştir. Konu daha geniş çalışmaların yapılmasını gerektiren bir öneme sahiptir. Bu tür çalışmaların çoğalarak gerçek manada kentlerimizin sosyo-ekonomik profilinin çıkarılması çalışmalarını desteklemesi lazımdır.

I. YOKSULLUK

1. YOKSULLUK TANIMLARI VE ÖLÇÜMLERİ

Yoksulluk denildiğinde akla ilk olarak, zenginliğin karşıtı olan fakirlik gelmektedir. Sosyal siyaset açısından yoksulluk, insan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi yönden yetersiz olma durumudur. Siyasi ve sosyo-ekonomik açıdan yoksulluk ise, temel maddi ve sosyo-kültürel gereksinimleri karşılayabilme anlamında asgari yaşam standardının altında olma durumudur. Buna göre, ülkede ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olanlar yoksuldurlar . (Seyyar, 2003: 40) Konu ile ilgili çalışmalarda yoksulluğun, "mutlak yoksulluk" ve "görelî (nisbi) yoksulluk" olarak iki farklı biçimde tanımlandığı görülmektedir.

1.1. Mutlak Yoksulluk

Bazı yazarlara göre mutlak yoksulluk, "Hanehalkı veya bireyin yaşamını fiziken devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu en düşük tüketim seviyesidir". Bu seviyeyi belirleyen unsur da, birey ya da hanehalkının gelir bütçesidir. Bu bütçelemeye, iki temel unsur bulunur: Birincisi ailenin büyüklüğü ile tüketilecek mal ve hizmet gereksinimi, diğeri ise bu gereksinimleri karşılayacak mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Bu noktadan hareketle varılacak ve para birimi ile ifade edilecek miktar, *yoksulluk çizgisi* olarak kabul edilmektedir (Dumanlı, 1996: 6-7).

Mutlak yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu” olarak veya çok benzer biçimlerde “mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu” ve “yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu”dur (Şenses:2001, 62-63). Buna göre, yaşamda kalabilmek için gerekli en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk çizgisi oluşturmakta ve bu gelir düzeyine ulaşamayanlar yoksul sayılmaktadır.

Açlık sınırı, genelde diğer sosyal sınıfların hayat standardından bağımsız olarak belirlenmekte ve tanımlanmaktadır. Birinci derecede fakir ve dolayısıyla mutlak anlamda yardıma muhtaç olarak algılanması gereken bu fakirler, beslenme, barınma, giyinme gibi temel insani gereksinmelerini kendi güçleri ile karşılayamamaktadır. Bu durumdaki kişilerin, dışarıdan yardım almadıkları takdirde, belli bir zaman sonra ölüm riski ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır (Seyyar, 2003: 41).

Dünya Bankası 1990'daki çalışmalarında, bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli en düşük kalori miktarı olan 2400 k/cal'lik besini alabilecek geliri olmayanları mutlak yoksul olarak kabul etmiştir (DPT, 2001: 104). Mutlak yoksulluk sınırı ise AGÜ'ler için günde 1 dolar olarak kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2 dolar, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar, GÜ'ler için ise 14,4 dolar olarak belirlenmiştir (Gül- Ergun, 2003: 390-391). Yoksulluk sınırı için yapılan bu “mutlak” sınırın ortaya çıkışı, ülkeden ülkeye değişen “görelî” bir yoksulluk yaklaşımını da beraberinde getirmiştir.

1.2. Görelî (Nisbi) Yoksulluk

Görelî (nisbi) yoksulluk kavramı, yoksul hanehalkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve var olan koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma gücü arasındaki açıklığı ifade etmektedir. Örneğin ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı, yoksul bir hanehalkı gelirinin üç katına sahip ise, yoksul kabul edilen aile, ortalama gelire sahip olan bu aileye göre ancak onun sahip olduğu kaynakların üçte biri oranında ekonomik ve sosyal içerikli

bir kaynağı kullanma olanağına sahip olabilmiştir demektir (Dumanlı, 1996: 8).

Fakir olarak tanımlayabileceğimiz gruplar arasında da gelir, mülkiyet ve hizmetlerden yararlanabilme açısından farklılıklar ve dengesizlikler karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yoksulluk çizgisinin üstündeki birey ya da hanehalkı arasında da aynı karmaşıklığı taşımaktadır.

Gerçekte görelî (nisbi) fakirler, gelirden tamamen yoksun olan yoksullar olmaktan çok, gelir yoksulu olan dar gelirli insanlardır. Sürekli bir gelire sahip olsalar ve asgari hayat standardını yakalamış olsalar da, bu kesimin gelir düzeyi çoğu kez ortalama refah seviyesinin altında seyretmektedir. Bu gruplar temel gereksinmelerini kısmen karşılayabilseler bile, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım ve konut kalitesi açısından yeterli bir profil çizememekte, GÜ'lerde vazgeçilmesi zor olan, yaşamı kolaylaştıran ve kalitesini sağlayan bazı nesnel araçlara (telefon, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi vb.) sahip olamamaktadırlar (Seyyar, 2003: 42).

Ülkelerin kendi tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen tanıma göre, en düşük kalori gereksinmesinin yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan, tüketimi, yoksullar için de zorunlu görülen mal ve hizmetlerin (barınma, eğitim, sağlık, vb.) kapsam içine alınması öngörülmektedir. Dolayısıyla görelî (nisbi) yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam düzeyini yansıtmaması ve içerisindeki eşitsizliği göstermesi bakımından önem taşımaktadır (DPT, 2001: 104).

1.3. Yoksulluk Sınırı ve Hesaplanması

Yoksulluk sınırı, “bir toplumda yoksul olanlarla olmayanları birbirinden ayırmakta kullanılan izafi bir hattır” (Dumanlı, 1996: 9). Yoksulluk çizgisi kavramı ise, 1886 yılında İngiltere’de Booth tarafından ortaya atılmış ve daha sonra Rowntree tarafından geliştirilerek ilk kez 1899 yılında York kenti için yaptığı çalışmalarda sistematik olarak kullanılmıştır (Şenses, 2001: 108).

Yoksulluk çizgisinin saptanması, kimin yoksul olduğunu, kimin olmadığını belirleyecek sınır çizgisidir. Bu sınır, yoksulluk (ya da

fakirlik) sınırır. Araştırmacılar bu sınırın saptanmasında çeşitli veri gruplarını değerlendirerek, biri alınması gereken günlük asgari kalori miktarına (asgari gıda harcamalarına) dayalı; diğeri ise gıda harcamaları dışında, bireylerin giyim, barınma, sağlık, eğitim vb. temel gereksinimlerine yönelik harcamalarına dayalı olmak üzere iki yoksulluk sınırı (yoksulluk çizgisi) hesabı ortaya koymuşlardır.

1.4.1. Sadece Gıda Harcamalarına Göre Hesaplama

(Alınması Gerekli Asgari Kalori Yaklaşımı)

Yoksulluk sınırı, kabul edilebilir en düşük tüketim düzeyidir. Tüketime dayalı bir fakirlik çizgisi; bireysel gıdanın asgari standardını satın almak için gerekli olan harcama miktarı kadar gelir ile ülkeden ülkeye değişen ve bireyin o toplumun günlük hayatına katılma ve mülkiyetini yansıtan bir başka miktarı ifade etmektedir (Dumanlı, 1996: 10-11). Pek çok ülkede, yoksulluğun derecesi genellikle tüketime dayalı, kalori esaslı yoksulluk çizgisi yardımıyla ölçülmektedir. Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında, tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hanehalkları yoksul olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2002: 5).

1.4.2. Gıda Dışı Harcamalara Göre Hesaplama

(Temel Gereksinimler Yaklaşımı)

Bu yaklaşımda, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeyde gıdaya, giyime, barınmaya, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcamalar dikkate alınmaktadır. Bu temel maddelerin hanehalkı başına düşen minimum harcama değeri, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan 2002: 5). Bu harcamalar ülkeden ülkeye olduğu gibi aynı ülkede bölgeden bölgeye önemli farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle yoksulların olabildiğince, cinsiyet, yaş grupları, yaşadıkları bölge, etnik özellikleri ve üretim-tüketim ilişkisi içindeki yerleri konularında ayırma tabi tutulması gerekmektedir. Sosyal göstergeler de yoksulların durumunu ortaya koymakta önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin kadın ve erkeklerdeki

okuma yazma oranı, doğurganlık, çocuk ölümleri, kişi başına düşen gelir, eğitilmiş işgücü nitelikleri, sahip oldukları taşınır-taşınmaz mal varlıkları, aile büyüklükleri gibi veriler, yoksulluğun yapısı hakkında ip ucu vermektedir (Dumanlı, 1996: 12).

II. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Türkiye'de son 40 yıllık dönem, gösterdikleri özellikler bakımından, 1960-1979 arası ve 1980-2001 arası olmak üzere iki alt döneme ayrılmaktadır: Her iki dönem de askeri darbelerin, Türkiye'de siyasetin, dolayısıyla demokrasinin kesintiye uğradığı yıllardır. Her iki dönem de bir yandan siyaseti yeniden biçimlendirirken bir yandan da yeni sermaye birikim rejimlerine geçişin temellerini oluşturmuştur. İlkinde siyasal-toplumsal yön ağır basarken, ikincisinde ekonomik ve sermaye yanlısı sınıfların egemenliği göze çarpmaktadır.

Her iki dönemde de IMF ve DB gibi uluslararası aktörler ülke ekonomisi üzerinde etkili olmakla birlikte, 1980 sonrasında daha belirleyici rol oynamışlardır. Türkiye'nin 1980'lerde sanayi politikaları yerine ticaret politikaları ile uluslararası entegrasyona sürüklenmesinde, 1990'larda spekülasyon sermayenin şoklarına karşı tamamen savunmasız bir duruma getirilmesinde, son yıllarda ise tarımını ve mali sistemini gözden çıkararak, telekomünikasyon ve enerjide bağımsız politika üretmekten uzaklaştıran bir "yapısal düzenleme" cenderesine sokulmasında dış finans kuruluşları önemli rol oynamışlardır. Kısacası, 1980 sonrasında ülke ekonomisinin kontrolü giderek artan dozda ulusal güçlerin elinden IMF/DB'nin temsil ettiği hegemonik güçlerin eline geçmiştir. Bir yandan bu güçlerin etkisi, bir yandan ülke içindeki yeniden yapılanma ve uyum çalışmaları ne yazık ki, Türkiye'deki olumsuz koşulları yok etmek bir yana, gün geçtikçe daha da ağırlaştırmıştır. Sonunda zenginlerin daha zengin, yoksulların daha yoksul, yoksulluğun ise kronik hale gelmesi kaçınılmaz olmuştur (Oyan, 2002: XV-XVIII).

Türkiye'de yoksulluk, yeni ortaya çıkan bir fenomenmiş gibi son yıllarda tartışılmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise, büyük kitleleri, - özellikle daha önce yoksul sayılmayacak orta tabakayı oluşturan kitleleri de- çok yoğun biçimde etkileyen ekonomik krizlerin ortaya

çıkmasıdır. Konunun ilgi odağı olmasının en önemli nedeni, krizlerin ekonomik boyutu olmakla birlikte, sosyal boyutunun da azımsanmayacak ölçüde olmasıdır.

Krizler sürecinde nitelikli çalışanlar bile, güvence altında olmadıkları gerçeğini öğrenmişlerdir. Kimileri işsiz kalırken, kimileri eski ücretlerinden çok daha azına çalışmayı kabul etmiş; kimileri iş yerlerini tamamen kapatırken, kimileri ellerindeki malı zarar etme pahasına elden çıkarmışlardır. Kısacası, aileleri ile birlikte onbinlerce insan alışageldiği yaşam standardını yitirmiş, büyük çoğunluğu ise kendisini yoksulluk sınırında bulmuştur. Zaten var olan yoksullar, sanki bu durumlarını kabul etmiş gibi, biraz da kadercı davranarak, tepkilerini dile getiremezken, yeni yoksullar tepkilerini daha belirgin bir biçimde çeşitli platformlarda dile getirebilmişlerdir. Dünya ekonomik aktörlerinin reçetelerinin, hastayı iyileştirmek bir yana daha da ağırlaşmasına neden olduğu fark edildiğinde, bireylerin siyasi tercihlerini gözden geçirmeleri de kaçınılmaz olmuştur. Yoksul seçmen, artık var olan sistemle sıkıca özdeşleşmiş olduğunu düşündüğü partilerine karşı, kendilerine daha farklı yaklaşan ve ulaşan bir başka partiyi tercih etmiştir. Artık kendisine yasalarla eğitim, sağlık hizmeti, konut, sosyal güvence vb. bir çok hak tanıdığı halde uygulamada bunları sağlamaktan uzak hükümetlerin siyasi partilerini değil, yıllardır bireysel yardımlarını gördüğü siyasi partileri tercih etmiştir.

1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK SINIRININ HESAPLANMASI

Türkiye'de yoksulluk sınırı, günlük 2450 kalorilik gereksinim temel alınarak hesaplanmaktadır. Bu kalori miktarına ulaşacak mal gruplarının gram ve ortalama fiyatlarından yola çıkılarak yıllık harcama miktarı, bir başka deyişle Türkiye için yoksulluk sınırı saptanmaktadır (Dumanlı 196: 65).

Yapılan araştırmalar, yoksulluk sınırının günlük 1 dolar olarak kabul edilmesi halinde Türkiye nüfusunun % 15'inin, 1.5 dolar olarak kabul edilmesi halinde % 38'inin yoksul olduğunu göstermektedir (DPT, 2001: 140).

2002 yılı için açlık sınırı aylık 390 milyon TL olarak hesaplanmaktadır. Bu miktar 4 kişilik bir ailenin sadece gerekli gıda harcamaları için hesaplanmıştır. Buna giyim, ulaşım, kira, eğitim vb.

gereksinimler de eklenerek hesaplanan yoksulluk sınırı ise 1.1 milyar TL'dir. Yapılan araştırmalar, bu hesaplamalara göre, sadece kamu çalışanlarının yaklaşık 1 milyon 250 bininin ancak açlık sınırında yaşamlarını sürdürmekte olduğunu, açlık sınırını geçenlerin sayısının ise sadece 300 bin olduğunu göstermektedir (Eken, 2003: 318).

Mutlak yoksulluk ya da bir başka deyişle gelir yoksulluğu için TÜRK-İŞ tarafından yapılan araştırmalarda, minimum gıda harcaması için gerekli tutarlar dört kişilik aile büyüklüğü baz alınarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre bir yetişkin erkek, bir yetişkin kadın ile 15-19 yaş grubundan bir, 4-6 yaş grubundan bir çocuğun bulunduğu bir aile için gıda harcaması tutarı Aralık 2003 için 460.027.000 TL olarak hesaplanmıştır ki, bu sınır açlık sınırındadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi, aynı ay için yoksulluk sınırı ise 1.398.258.000 TL'dir (Türk-İş, 2003).

Tablo 1 : Dört Kişilik Ailenin Gıda Harcaması (TL/Ay)*

	Aralık' 2001	Aralık' 2002	Kasım' 2003	Aralık' 2003
Yetişkin işçi	82.363.000	104.236.000	126.213.000	127.441.000
Yetişkin kadın	66.416.000	86.435.000	104.321.000	105.570.000
15-19 yaş grubu çocuk	85.921.000	111.476.000	133.375.000	134.618.000
4-6 yaş grubu çocuk	58.901.000	77.910.000	91.026.000	92.398.000
Açlık sınırı	293.602.000	380.056.000	454.935.000	460.027.000
Yoksulluk sınırı	892.407.000	1.155.185.000	1.382.782.000	1.398.258.000

* Gıda harcaması tutarı bin liraya tamamlandığından toplamda farklılık söz konusu olabilmektedir.

Kaynak:Türk-İş Aralık 2003 Gıda Harcamaları Anketi

2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Türkiye'de yoksulluğun nedenlerinin başında; gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgeler arası farklılıklar, kentleşme ve iç göç, düşük ücret seviyesi ve kayıt dışı istihdam gelmektedir.

2.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

1987-1994 yılları karşılaştırıldığında; 1987'de nüfusun en alttaki % 5 lik grubunun toplam gelirden aldığı pay %0.70, en üstteki %5'lik grubun aldığı pay %23 iken, 1994'de sırasıyla %0.69 ve % 30.34 olmuştur (DİE 1987-1994).

2002 yılına gelindiğinde, en alttaki %20'lik grubun payı %5.3 iken (1994'de %4.9), en üstteki %20'lik grubun payı %50.1 (1994'de %54.9) olmuş, Gini katsayısı ise, 1994'de 0.49, 2002'de 0.44 olarak saptanmıştır (DİE, 2003: 2).

Yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, 2002'de 180 milyar dolar olarak açıklanan milli gelirin %80'i kullanılabilir gelir olarak hanelere girmiştir. 15 milyon hane 144 milyar dolarlık geliri pay ederken, en zengin %1'lik hane ayda 13.280 dolar, en yoksul %1'lik grup ise sadece ayda 56 dolar almıştır. Böylece iki grup arasındaki fark 237 kata ulaşmıştır. Araştırmada gelir grupları beşe ayrılarak incelenmiş ve gelir düzeyleri aşağıdaki gibi saptanmıştır:

i. Süper zengin grup: 15 milyon ailenin 150 bin ailesini oluşturan en üstteki %1'lik grup, 2002'de milli gelirin yaklaşık 24 milyar dolarını (%16.6) almıştır. En varlıklı %1'in geliri 160.000 dolar/yıl olmuştur.

ii. Yüksek gelir grubu: %5'lik nüfusu kapsayan bu grup, gelirden 23.1 milyar dolar pay almıştır. Yıllık geliri 30.000 dolar olarak saptanan bu grup, süper zengin grupla birlikte (toplam 900.000 hane) gelirin yaklaşık üçte birini (47 milyar dolar) almıştır.

iii. Üst-orta gelir grubu: Nüfustaki payı %16 olmasına karşın gelirdeki payı %25.6 olmuştur.

iv. Alt-orta gelir grubu : Bu grubun nüfustaki payı %32.5 tir. Grup içindeki ailelerin aylık geliri 542 dolardır.

v. En alttakiler : 15 milyon ailenin 4.5 milyonunu oluşturan bu grup 2002'de milli gelirden %9.2 pay almıştır. Aylık gelirleri ise 245 dolardır (Sönmez, 2002: 25-26).

2.2. Bölgesel Farklılıklar

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasındaki tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergelerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıkların doğurduğu sonuçlar ise, bölgeler arasında gelir dağılımında dengesizlikler yaratmaktadır.

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve yoksulluk sorununun ana sebeplerinin başında, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları gelmektedir. Ekonomik yönden kaynak dağılımında sektörler ve coğrafi bölgeler arasında dengesizlikler bulunması sosyal, siyasal ve kültürel sorunları da beraberinde taşımaktadır.

Türkiye'de gerek iller ve gerekse bölgeler arası gelişmişlik farkları AB ve OECD ülkelerine göre çok daha fazladır. Kişi başına GSYİH endeks değeri, 1983-1998 döneminde, Türkiye ortalaması 100 iken;

Marmara Bölgesi	156,
Ege Bölgesi	125,
Akdeniz Bölgesi	95,
İç Anadolu Bölgesi	91,
Karadeniz Bölgesi	68,
Güneydoğu Anadolu Bölg.	56 ,
Doğu Anadolu Bölgesi	41 olmuştur (Elvan. : 327-329).

Türkiye'deki gelir dağılımı sorunu, bölgesel gelişmenin dengesizliği ile de bütünleşmektedir. DİE'nün 1987 fiyatlarıyla bölgelere göre KBGSYİH verileri incelendiğinde VII. Plan dönemi ve sonrasında bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Marmara Bölgesi en yüksek KBGSYİH'ya sahipken, Doğu Anadolu Bölgesi en düşük KBGSYİH'yı almaktadır. Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgelerinin gelir payı, hanehalkı oranının altında kalmaktadır. Marmara Bölgesi nüfusa oranla gelir yüksekliğine sahip tek bölgedir.

Hanehalkı kullanılabilir gelirlerinin %20'lik hanehalkı dilimlerine göre dağılımı analiz edildiğinde ise, en düşük gelirli %20'lik hanehalkı diliminin gelirden aldığı payın en düşük olduğu bölge Marmara Bölgesi (%4.3), en yüksek olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir (%7.1). En yüksek gelirli %20'lik hanehalkı diliminin gelirden aldığı payın en yüksek olduğu bölge Marmara Bölgesi (%61.2), en düşük olduğu bölge ise Doğu Anadolu Bölgesidir (%43.1) Gini katsayıları dikkate alındığında, Doğu Anadolu (0.37) ve G. Doğu Anadolu (0.38) bölgelerinde gelir dağılımının Türkiye geneline göre daha adil olduğu sonucuna varılabilir.

Marmara Bölgesi Türkiye genelinde en zenginlerin toplandığı bölgedir. 2000 yılı verileri değerlendirildiğinde, İlk %1'lik en zengin grup Marmara Bölgesi'nde olup, ayda yaklaşık 180 milyar TL gelir elde etmektedir. Doğu Anadolu'nun "süper zenginler" inin kazancı ise ayda ancak 2.089 milyar TL. Marmara Bölgesi'ndeki en zengin %1'lik grubunun geliri, Doğu Anadolu'nun en zenginlerinin gelirinin yaklaşık 80 katıdır. Türkiye'nin %78 ini oluşturan alt-orta ve düşük gelirli ise bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Ayda 200 milyon TL den daha az geliri olanların bölge nüfusuna oranı, Marmara Bölgesi'ndeki % 19 iken, Güneydoğu'da %47, Akdeniz ve İç Anadolu'da %35 civarındadır (Sönmez, 2002: 28-35).

1983-98 dönemi, kişi başına GSYİH varyasyon katsayısı Türkiye geneli için (yedi coğrafi bölgenin kendi arasında) 0,44 olup, oldukça yüksektir. Ülke genelinde bölgeler arası gelişmişlik farkları oldukça yüksek olmasına rağmen, her bir bölge kendi içinde iller itibarıyla incelendiğinde, Doğu Anadolu Bölgesi illerinin Türkiye ortalamasının üzerinde gelişmişlik farkına sahip olduğu görülmektedir.

Doğu Anadolu bölgesinde varyasyon katsayısı 0,54' tür. Bir diğer ifade ile, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan iller arasındaki gelişmişlik farkları, yedi coğrafi bölge arasında yer alan gelişmişlik farklarından daha yüksektir. Marmara (0,38) ve İç Anadolu (0,37) bölgelerinin varyasyon katsayıları Türkiye ortalamasına yakındır (Elvan, : 330-334).

İller arası gelişmişlik farkları en az olan bölgeler, Akdeniz (0,24) ve Güneydoğu Anadolu (0,25) Bölgeleridir. Bu bölgeleri sırasıyla, Karadeniz (0,28) ve Ege (0,32) Bölgeleri takip etmektedir.

Marmara Bölgesinde iller arası farklılıklar için 1983 yılında varyasyon katsayısı Türkiye geneli ve diğer bölgeler ile kıyaslandığında çok yüksek olmasına karşın kat sayı, 1989 yılına kadar düşüş eğilimine girerek 0,35 varyasyon katsayısına ulaşmış, 1989-97 döneminde iller arası gelişmişlik farkında önemli bir değişiklik olmamış, 1998 yılında ise kat sayı 0,30'a düşmüştür. 1983 yılında bölgeler arasında en kötü konumda olan Marmara Bölgesi, 1998 yılında Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden sonra en iyi konuma ulaşmıştır.

Bir yandan coğrafya bakımından dezavantajlı bölgeler ve yatırım önceliklerine ilişkin politikadaki eksiklikler, öte yandan kesintisiz enerji kaynağı, kalifiye işgücü, pazara yakınlık veya güvenli ulaşılabilirlik gibi etmenleri ve yatırıma dönüşebilir sermayenin yetersiz birikimi, Türkiye'de bölgeler arasında dengesiz gelişme sorununu gündeme getirmiştir. Bölgeler arası dengesizliğin sonuçları arasında sayılabilecek yoksullaşma ve yoksulluğun bireysel giderilmesi arayışı olarak göç, mutlak ve göreceli yoksulluk konusunda yapılan hesaplamalara da doğrudan yansımaktadır.

Minimum Gıda Harcaması Yöntemine göre, yetersiz beslenen aileler veya mutlak yoksullar olarak adlandırılacak durumda olanlar, Türkiye'de nüfusunun %11'ini oluşturmaktadır. Kentlerde %7 olan bu oran, kırsal alanda %14'e çıkmaktadır. Bölgeler arasında ise toplam yoksulluk, nüfusun %3'ü olarak en az Ege'de görülürken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da aynı yöntemle göre yoksul oranı %18'e çıkmaktadır. Temel gereksinimler açısından bakıldığında bölgeler arasındaki sıralama değişmektedir. Güneydoğu Anadolu %37 yoksul oranı ile en fakir bölge olarak görülürken, Karadeniz Bölgesinde %34 olan yoksul oranını %33 oranıyla Doğu Anadolu izlemektedir (DPT, 2001: 138).

2.3. İç-Göçler ve Yoksulluk

Gerek uluslar arası ve gerekse ülkeler bazında yapılan çalışmalar göçlerle yoksulluk arasında ciddi bir nedensellik bağı kurulamamıştır (DPT, 2001: 161). Buna karşın; Türkiye'de tarım alanlarının daralması ve bölüşülmesi, verimin düşüklüğü, tarımda makineleşme sonucu insan gücüne gereksinimin azalması gibi kırsalın iticiliği ile eğitim, istihdam, sosyal ve kültürel olanaklarıyla kentin çekiciliği birleştiğinde kırdan kente yoğun bir göç olgusu yaşanmaktadır.

Türkiye'de de kentlerin kenar yerleşim yerleri, tüm dünyada olduğu gibi, genellikle göçlerle oluşmuştur. Özellikle ekonomik kapasiteleri ile yaşama şansı açısından bulunduğu bölgenin merkezi durumundaki kentler, en çok göç alan kentlerdir (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Adana gibi). Bu tür yerleşim merkezleri, köy cemaati düzeyinde bütünleşebileceği gibi, bazıları da birbirini tanımayan insanların toplandığı istasyonlar haline dönüşmüştür. Bu ikili yapı kenar mahallelileri, kenardaki yaşamlarını geçici olarak gören, en azından çocuklarını ve torunlarını kurtarabileceğine, kente yabancılaşmadan nüfuz edebileceğine inananlarla, kendilerini dışarıya, yabancıya karşı kilitleyen, kentle bütünleşmeden umudunu kesenler olarak ayırtmaktadır (Akkaya, 2002: 210-211).

Türkiye'de göçlerle yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik kesin veriler olmasa bile, özellikle son 10 yıldır yaşanan "zorunlu göç", göçlerin geldikleri kırsal alan ile bağlarını da kestiğinden, bu kitlelerin yoksulluğunun daha da artmasına neden olmuştur. Kendi hedefleri doğrultusunda göç edenler ile zorunlu göçle gelenlerin gerek ekonomik, gerekse sosyolojik ve psikolojik tutumları farklılık göstermekte, kentin yerlilerinin her iki gruba karşı tutum ve davranışları da farklılıklar göstermektedir. Hatta her iki kesimin birbirine yaklaşımı da farklı olabilmektedir.

Yapılan araştırmalar, göçle kente yerleşenleri, başarı durumuna bağlı olarak üç temel gruba ayırmaktadır: Yükselenler, izole olanlar ve yoksullar. Yeni göç eden yoksullar, yetişkin yaştaki niteliksiz göçerler, özürlü ya da iş kazası geçirerek sakatlanmış hane reisleri, dullar, işinde başarısız olmuş göçerler ya da hemşehrilik ilişkilerinden dışlanmış haneler yoksullar grubunu oluşturmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu kökenli, çok çocuklu, niteliksiz yetişkinlerin oluşturduğu hanelerin, mevcut hemşehrilik ilişkileri içine girmeleri çok daha zor olmakta ve yalnızlığa terk edilmektedirler. Bu grubun varlığı kökene dayalı ilişkilerin seçiciliğini ve kentte yoksulluğun bazı gruplar için yerleşikleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu da, yoksulluk, işsizlik, niteliksiz yetişkinler ve kalabalık haneler anlamına gelmekte ve son çare çocukların çalıştırılması olmaktadır (Altıntaş, 2003: 39).

3. KOCAELİ'DE KENTSEL YOKSULLUK

Kocaeli ilinin merkez ilçesi İzmit'in sosyal ve ekonomik yapısını gösteren veriler olmadığından ve büyük ölçüde il yapısının benzeri yapıda olduğundan çalışmadaki bazı veriler il bazında ele alınmıştır.

3.1. Kocaeli'nin Coğrafi Konumu

Marmara bölgesinin Kuzeybatısında, İstanbul-Ankara karayolu üzerinde yer almaktadır. Yüzölçümü 3612 km², 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 1.206.085'dir. İl merkezi İzmit'in nüfusu ise 177.778'dir (DİE, 2002).

Gerek karayolu, demiryolu ve deniz yolu ulaşımına elverişlilik, gerekse İstanbul'a olan yakınlık (96 km), kenti yatırımcılar için bir cazibe merkezi haline getirmiş, böylece bir çok sanayi yatırımlarının İzmit çevresinde toplanmasına neden olmuştur. Hızla gelişen ve yoğunlaşan sanayileşme nedeniyle kent, işsizler için adeta bir *umut kenti* haline gelmiştir. Önceleri bölgede istihdam ve kalkınma için yararlı görülen bu gelişme, günümüzde kentleşme ve kentlileşme açısından bakıldığında önlenemez bir felaket halini almıştır.

3.2. Kocaeli'de Ekonomik Yapı

Kocaeli ili, kuruluşundan bu yana, önemli ulaşım ağının merkezinde yer alması ve yatırımlar için elverişli koşullara sahip olması nedeniyle, yatırımcıların ilgisini çekmiş, böylece her geçen gün biraz daha sanayileşmiştir. Günümüze gelindiğinde ise, artık bu plansız, düzensiz ve hızlı sanayileşmenin getirdiği tüm olumsuzlukları taşıyan bir kent görünümünü almıştır.

1960-1980 yıllarında sanayi hızla gelişmiş ve bu gelişmenin sektörler arası yapısal bağlanmayı (Industrial Interdependency) güçlendirecek yönde ve nitelikte olması sanayileşmenin oldukça güçlü bir biçimde tarımın ve hizmetler kesiminin yerini almasına neden olmuştur (Börtüçene-Öncel, 1996: 138.) Bu dönemin bir başka özelliği de 1970'li yılların ilk yarısından sonra önceleri oldukça yavaş ve sonraları

hızlı bir biçimde İstanbul sanayinin kendisini desantralize etmeye başlamasıdır. Bu olgu, geniş ölçüde İstanbul'un ekonomisinden kurtulmak isteyen ya da çevreyi kirleten sanayilerin Gebze-Dilovası-İzmit-Sakarya koridoruna yerleşmesine ve özellikle Petrokimya, boya ve ilaç sanayilerinin bu yöne kaymasına neden olmuştur. Yine aynı dönemde, bölgedeki özel kesimin yatırımlarının gerek ölçek büyüklüğü ve gerekse sayısı artmaya başlamıştır.

1998 rakamlarıyla, Kocaeli'nde SSK yasası uygulama alanındaki faal işyeri sayısı 65.692 olup, çalışan sigortalı sayısı 167.803 kişidir (İSO, 2002: 3)

2001 yılı verilerine göre, ihracatın 997 milyon dolara, ithalatın ise 6 milyar 539 milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Bu da Türkiye ihracatında %3.1, ithalatında ise %16.1 oranında payı bulunduğunu göstermektedir.

Kocaeli, il bazında Türkiye genel vergi gelirlerinde de önemli paya sahiptir.

2001 yılı rakamlarına göre;

i. Vergi tahakkuku 6 katrilyon 402 trilyon 872 milyar TL, tahsilat ise 6 katrilyon 184 trilyon 638 milyar TL' dir. Tahsilat oranı % 97' dir ve Türkiye vergi gelirlerinin % 16.8' ini gerçekleştirmiştir.

ii. Konsolide bütçe gelirleri içinde Kocaeli vergi gelirlerinin payı % 11.6' dir.

3.3. Kocaeli'nde Nüfusun Yapısı

Kocaeli'nin yapısındaki sanayileşme doğrultusunda, üç önemli dönüm noktası saptanmaktadır. Bunlar sırasıyla 1950-60 dönemi uygulamaları, 1960-80 planlı dönem uygulamaları ve 1980 sonrası, İstanbul'un kendi kendini desantralize etme süreci ve globalleşme sürecinin yarattığı gelişme trendleridir (Börtüçene-Öncel, 1996: 133).

Söz konusu dönüm noktaları Kocaeli'ni süratle tarım etkinliklerinden koparıp, aşırı sanayi etkinliklerinin yoğunlaştığı bir il yapmış ve -kimi göstergelere göre de- giderek, günümüzde sanayileşme açısından İstanbul'un bile üstünde bir düzeye erişmesine neden olmuştur. Kuşkusuz bu durum, ekonomik gelişme sürecinin tek boyutlu (yalnızca sanayi etkinliklerinin ağırlıkta olması) ve dengesiz bir gelişme süreci haline dönüşmesinin başlıca kaynağı olmuştur. Bu nedenle Kocaeli iline aşırı bir göç olmuş, kent daha çok bir "sanayi işçisi deposu" durumuna dönüşmüş ve bu yüzden gelir dağılımı açısından olumsuz gelişmeler kaydedilmiştir.

3.3.1. Kocaeli'nde Nüfusunun Sosyal Özellikleri

DİE'nin 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, Kocaeli li nüfusu devamlı artış göstermiş, en yüksek yıllık artış hızı ise 1985-1990 döneminde (%46.4) gerçekleşmiştir. Nüfusun kır-kent ayrımında paylaşımı, kentin sanayileşmeye başladığı yıllara kadar kır lehine bir görünüm verirken, 1975 yılından itibaren kentsel alanlarda yaşayan nüfusun arttığı görülmektedir (DİE, 2002).

2000 yılında kırsal nüfus alışlagelen düşüşten artışa geçmiştir. Bunun nedeni, 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında kentsel alanlardan kırsala olan yönelmedir. Ancak, kente ilk göç edenlerin kentin çevre köylerinden olması, ayrıca son yıllardaki kentsel bozulmadan etkilenmeleri nedeniyle köylerine dönmeleri, yüksek gelir grubundakilerin de aynı nedenlerle yakın kırsalda yerleşme tercihleri de, kırsal nüfusun artmasında önemli etkindir.

DİE 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerine göre Kocaeli ili nüfusunun yapısı incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- 1965 yılından bu yana nüfus içinde Kocaeli doğumlarının payı gittikçe düşmektedir. 1990 yılından itibaren ise il dışı doğumlarının nüfus içindeki payı, ilde doğanlardan fazladır.

- Kocaeli ili nüfusu cinsiyet bazında değerlendirildiğinde, yıllar boyu erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülseyse de, söz konusu fark, oransal olarak azalmıştır. 2000 yılına gelindiğinde her 100 kadına 108 erkek düşmektedir.

- Kocaeli ilinde okuma yazma bilen nüfusun oranı, ülke genelinde olduğu gibi her iki cinsiyet için de sürekli artış göstermektedir. 25 yaş üstü nüfus incelendiğinde, 2000 yılında erkeklerin % 50.9'u, kadınların ise % 51.9'u ilkokul mezunudur. Ortaokul ve lise mezunu erkeklerin oranı, kadınların oranının iki mislidir. Erkeklerin % 19.2'si lise, % 8.8'i yükseköğretim mezunu iken, kadınların % 9.9'u lise, % 4.4'ü yükseköğretim mezunudur.

3.3.2. Kocaeli Nüfusunun Ekonomik Özellikleri

Kocaeli ilinde işgücüne katılma oranı, 1980-2000 döneminde erkek nüfus için azalma, kadın nüfus için artma eğilimi göstermiştir. İşgücüne katılan erkek nüfus oranı, kadın nüfus oranından daha fazladır, ancak bu fark, 1980-2000 döneminde azalmıştır. 1980 yılında erkeklerin işgücüne katılma oranı %78.9 iken, 2000 yılında bu oran % 74.1'e düşmüştür. Kadınların oranı ise % 27.4'ten % 40.8'e çıkmıştır (DİE, 2002).

İl merkezi İzmit'te ise işgücüne katılma oranı erkekler için %64, kadınlar için % 17'dir. İstihdamdaki erkek nüfusun %56'sı hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kadınların da büyük çoğunluğu hizmet sektöründedir.

İşsizlik oranı Kocaeli genelinde %8.3 iken, İzmit'te %15.7'dir.

3.3.3. Kocaeli'nde Hane Gelirleri ve Dağılımı

DİE, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarına göre toplam 63.360 hane ve toplam 267.168 birey, 10.715.196.220.000 TL lık bir toplam geliri paylaşmışlardır. Söz konusu gelirin, hanelerin % 20' lik dilimlerine göre dağılımı Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi, ilk % 20'lik dilimin toplam gelirden aldığı pay, % 20'lik dilimin aldığı payın yaklaşık dokuzda biri kadardır. Gelir dağılımındaki farklılıkların en büyüğü 4. ve 5. % 20' lik dilimler arasında görülmektedir. 5.% 20' lik dilimin 402.185.000 TL lık ortalama geliri, 4.20'lik grubun ortalama gelirinin (181.630.000 TL) 2 katından fazladır.

Tablo 2 : Hane gelirlerinin hanelerin % 20'lik dilimlerine göre dağılımı, Kocaeli,1994

Göstergeler		Toplam	1. %20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
Hanehalkı sayısı	Sayı	63.360	12.672	12.672	12.672	12.672	12.672
	%	100.00	20.00	20.00	20.00	20.00	20.00
Toplam fert sayısı	Sayı	267.168	47.328	49.536	53.280	57.504	59.520
	%	100.00	17.71	18.54	19.94	21.52	22.28
12 + yaştaki fert sayısı	Sayı	214.368	35.232	38.976	43.296	47.232	49.632
	%	100.00	16.44	18.18	20.20	22.03	23.15
12 - yaştaki fert sayısı	Sayı	52.800	12.096	10.560	9.984	10.272	9.888
	%	100.00	22.91	20.00	18.91	19.45	18.73
Çalışan fert sayısı	Sayı	79.680	10.272	13.152	17.088	17.952	21.216
	%	100.00	12.89	16.51	21.45	22.53	26.63
Gelir getiren fert sayısı	Sayı	103.392	15.936	18.912	21.120	22.752	24.672
	%	100.0	15.41	18.29	20.43	22.01	23.86
Toplam hane geliri	1000 TL	10.715.196.220	609.907.758	1.096.979.671	1.610.500.993	2.301.614.383	5.096.493.415
	%	100.0	5.69	10.24	15.03	21.48	47.56
Ortalama hane geliri	1000 TL	169.116	48.107	86.567	127.091	181.630	402.185
Ortalama fert geliri	1000 TL	40.107	12.880	22.145	30.227	40.025	85.627
Ort. gelir getiren fert geliri	1000 TL	103.637	38.253	58.004	76.255	101.161	206.570
Grubun en düşük geliri	TL	-	-	68.280.000	106.400.000	149.000.000	227.932.772
Grubun en yüksek geliri	TL	-	68.280.000	106.400.000	149.000.000	227.932.772	1.612.292.630

Kaynak: DİE, Hanehalkı Geir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi,1994.

2000 yılının ilk altı ayı için yapılan araştırmada, Kocaeli'nde üretilen gelir ile bunun kullanılması arasında önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır (Sönmez, 2001: 39-42). Kocaeli'nin, komşusu Bursa ile birlikte milli gelirdeki payları % 8.5 olmasına karşın, kullanılabilir gelir açısından Kocaeli'nin payı % 0.5 (Bursa % 1.7)' tir.

2000 yılı hesaplamalarına göre Kocaeli' de en zengin % 1' lik kesim ayda 3 milyar 453 milyon TL (yaklaşık 6000 \$) lık bir gelire sahiptir. En yoksul kesim ise ayda 32 milyon (yaklaşık 54 \$) ile geçinmek zorundadır. 19 büyük il arasında en yoksul %1 Kocaeli' de bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Kocaeli'nde Gelirin Paylaşımı, 2000 (ilk 6 ay)

Hane sırası	%1'in gelir payı (%)	Grup hane gelirleri (2000 ilk 6 ayı) milyon TL	Aile başına 6 aylık gelir milyon TL	Aile başına aylık gelir milyon TL
1. %1	7.60	14.856.556	20.720	3.453
5. %1	2.58	5.043.410	7.034	1.172
10. %1	1.75	3.420.918	4.771	795
15. %1	1.48	2.893.119	4.035	673
20. %1	1.32	2.580.349	3.599	600
25. %1	1.18	2.306.676	3.217	536
30. %1	1.05	2.052.551	2.863	477
35. %1	0.94	1.837.521	2.563	427
40. %1	0.87	1.700.685	2.372	395
45. %1	0.80	1.563.848	2.181	364
50. %1	0.75	1.466.108	2.045	341
55. %1	0.69	1.348.819	1.881	314
60. %1	0.62	1.211.982	1.690	282
65. %1	0.57	1.114.242	1.554	259
70. %1	0.50	977.405	1.363	227
75. %1	0.44	860.116	1.200	200
80. %1	0.40	781.924	1.091	182
85. %1	0.35	684.184	954	159
90. %1	0.29	566.895	791	132
95. %1	0.22	430.058	600	100
En yoksul %1	0.07	136.837	191	32
Top. ve Ort.	100.0	195.481.001	2.725	454

Kaynak : Sönmez, Gelir Uçurumu-Türkiye'de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü, 2001.

Kocaeli ilinin hanehalkı nüfusu, hanehalkı sayısı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü Tablo 4'de verilmiştir (DİE, 2002).

Tablo 4- Toplam Hanehalkı Nüfusu, Hanehalkı Sayısı ve Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü-Kocaeli, 2000

	1980	1985	1990	2000
Toplam nüfus	596,899	742,245	936,163	1,206,085
Toplam hanehalkı nüfusu	581,968	722,418	896,238	1,181,086
Toplam hanehalkı sayısı	119,974	153,417	196,769	283,708
Ortalama hanehalkı büyüklüğü				
- Toplam nüfusa göre	4,98	4,84	4,76	4,25
- Toplam hanehalkı nüfusuna göre	4,85	4,71	4,55	4,16

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı,-Kocaeli.

3.4. Kocaeli'nde Yoksulluk Nedenleri

Kocaeli ve il merkezi İzmit'te yoksulluğa etki eden faktörlerin başında göçler gelmektedir. Ancak yaşanan ekonomik krizlerin ve özellikle depremin kent yoksulluğunun artmasında ve derinleşmesinde büyük rolü olmuştur.

3.4.1. Göçlerin Kent Yaşamına Etkileri ve Yoksulluk

Ekonomik koşulların ağırlığı, farklı sosyo-ekonomik gruplar üzerinde farklı etkiler yaratmış, insanları birbirine tahammül edemez hale getirmiştir. Farklılıklar daha göze batır hale gelmiştir. Yoksul kesimlerde yaşayan işsiz göçmenler, özellikle gençler; kırsaldaki öz denetimden de uzakta olduklarından, daha önce sahip oldukları değer yargılarını da yitirmektedirler. Ya daha kolay para kazanmanın yasal olmayan yollarını aramakta, ya da çeteleşme yoluna gitmekte. Kentte henüz sokak çocukları olgusu gözlemlenmemekteyse de, birkaç olaya rastlanmıştır. Son 5 yıldır sokaklarda mendil, sakız ve buna benzer ufak tefek ürünler satan küçüklerin sayısı ise gittikçe artış göstermektedir.

Sadece günlük yerel gazete haberine dayanarak kentte gasp, hırsızlık, bıçakla yaralama gibi suçların sayısında bir artış gözlemlendiği söylenebilir. Özellikle Yahya Kaptan, Yuvam Akarca Konutları gibi toplu konut bölgelerinde araba ve ev hırsızlıklarında göze çarpan artış vardır. Bu bölgeler birbirini tanımayan bireylerin oluşturduğu kalabalık bölgeler olduğundan fuhuş vakalarında da sıkça rastlanmaktadır.

3.4.2. Gecekondulaşma

İzmit, gecekondu olgusunu tehlikeli boyutlarda yaşamamaktadır. Başlangıçta Derince, Yenidoğan, Gültepe, Serdar, Tüysüzler ve Şirintepe sırtlarında kaçak gecekondu yapımları gerçekleşmişse de, gecekondu aflarından yararlanan bu yapılar, Saraybahçe Belediyesinin 1994-1999 yılları arasındaki şuyulandırma çalışmaları sırasında meşrulaştırılmıştır. Bu dönem içinde yaklaşık 14.000 tapu verilmiştir. Kentte konut stoğunun artması nedeniyle kiraların düşüşe geçmesi gecekondulaşmayı bir anlamda önlemekteyse de, Bekirpaşa Belediyesi sınırlarındaki Tavşantepe Mahallesi başta olmak üzere, sayılan mahallelerde hala gecekondu mevcuttur.

3.4.3. 17 Ağustos Depremi'nin Etkileri

17 Ağustos 1999 tarihinde bölgede meydana gelen depremde kamu kesiminin tamamı ile özel sektörde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran toplam 1186 sanayi işyerlerinde, Büyükşehir Belediyesi Kriz Merkezi ve DİE işbirliğiyle yapılan anket sonuçlarına göre, işletmelerde fiziki zarar yaklaşık 296 trilyon TL, meydana gelen üretim kaybı 355.4 trilyon TL'dir. 1-9kişi çalıştıran işyerlerinin üretim kaybı ise 6.5 trilyon TL'dir. Ankete alınan 1186 işyerinden 749' u (%63) deprem nedeniyle hasar görmüştür. Bu oran Kocaeli'nde % 61' dir (İSO, 2002: 11).

Aynı anket sonuçlarına göre Kocaeli'nde 10 kişinin üzerinde işçi çalıştıran 690 işyerinden 420 si depremden hasar görmüş, 590'nunun da üretimi etkilenmiştir.

Meydana gelen fiziki hasar 167.4 trilyon TL , üretim kaybı 234.9 trilyon TL'dir. İşyerlerinde nitelikli eleman kaybı 496, ölen diğer personel sayısı 222'dir.

Hasar gören 420 işletmeden dış ticaret faaliyetinde bulunan 78 işletmenin ihracat kaybı yaklaşık 62 milyon \$, 62 firmanın ithalatlarındaki azalma 59.5 milyon \$ olmuştur.

17 Ağustos depreminin yukarıda sayılan ekonomik etkilerinin yanısıra, insanların sosyal ve ruhsal hallerinde daha derin etkileri görülmüştür. Kentte yoksulluğu artırıcı en çarpıcı neden deprem olmuştur. Deprem bir yandan yeni yoksullar yaratırken, bir yandan da var olan yoksulları daha da yoksul hale getirmiştir.

Kentte yaşayanlar arasında deprem öncesi yoksul sayılmayacak gruptan bir çok kişi, bir gecede tüm mal varlıklarını, hanehalkı reisini, gelir getiren fertlerini kaybetmiş ya da çalışamaz hale gelmiştir. Yoksul olanlar ise ellerindekini de kaybetmişlerdir. Ancak deprem bir yandan kentin kendi yeni yoksulunu yaratırken, bir yandan da dışarıdan yeni yoksulları kente çekmiştir.

Deprem nedeniyle depremzedeler için hazırlanan prefabrik yapılar ve orada yaşayanlar için planlanan yardımlar dışarıdan bir çok yoksulu çekmiştir. Kocaeli Valiliği yetkilileri ile yapılan görüşmede yeni gelenlerin çoğunun daha önce gelen yakınlarının çağrısı üzerine geldikleri ve yetkililerce inceleme olanağı olmadığı için beyanlarını kabul ettikleri belirtilmiştir. Kocaeli Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı yetkililerinin verdiği bilgilere göre, toplam 5792 dosyanın 1538'i deprem öncesine, 3492'si deprem sonrasına aittir. İzmit doğumluların dosya sayısı 1341 iken, yabancı il doğumluların dosyası 4451dir. Vakıf prefabriklerde yaşayanlara yardım vermemektedir. Dosyalarının büyük bir bölümü çalışmak için il dışından göç eden vatandaşlara aittir. Bayan dosya sahiplerinin ise, eşleri tarafından terkedilen, dul olan, geliri ve bakacak kimsesi olmayan vatandaşlardır. Toplam 1538 olan bayan dosyalarının da 247'si deprem öncesine, 1291'i deprem sonrasına aittir. Dosyaların % 5'i ise özürlü vatandaşlara aittir. Yardım dosyalarının ağırlıklı olarak Tavşantepe (%15), Serdar Mahallesi (%15), 28 Haziran Mahallesi (%10) Cedit Mahallesi (%10) ve Kadıköy Mahallesi (%10)'ne dağıldığı saptanmıştır. Vakıf 2002 yılı içinde toplam

1134 kişiye toplam 7740.835.036.870 TL nakdi, 36971 kişiye ise toplam 1.727.037.739.982 TL aynı yardımda bulunmuştur.

Kocaeli Valiliği'nin prefabriklerde yaptığı anket sonuçlarına göre; Kocaeli ilindeki toplam 3607 prefabrikteki hanelerden 1711 adedinin (% 47.4) hanehalkı reisi çalışmakta, 1896 (% 52.6) adedinin hanehalkı reisi çalışmamaktadır. 984 (%27.3) hane depremde can ya da mal kaybına uğramış iken, 2623 (%72.3) hanede kayıp bulunmamaktadır. Hanehalkı reislerinin 3336'sı (%92.5) depremden önce de hanehalkı reisi iken, 271 hanenin (%7.5) reisi değişmiştir. Değişme nedenlerinin başında boşanma ve ölüm gelmektedir. 271 haneden 101'inde boşanma, 51'inde depremden sonra ölüm, 18'inde depremde ölüm nedeniyle hanehalkı reisi değişmiştir.

Anket sonuçlarından, prefabriklerde yaşayanların % 46.6'sının 2000 yılında, % 33.7'sinin 1999 yılında prefabrikte yaşamaya başladıkları öğrenilmiştir. Hanelerin %9.9'unda özürlü fert bulunmaktadır. Kocaeli il merkezindeki prefabriklerdeki 2062 haneden 192'sinin özürlü ferdi bulunmaktadır.

Anket sırasında görüşülen 3607 hanenin 490'ı gelir beyan etmemiş ya da hiç gelirleri olmadığını beyan etmiştir. Ortalama aylık gelir ise 110.8 milyon TL olarak hesaplanmıştır. Ancak ankette, hanelerin kullandıkları araç ve gereçler ile gelir sorusuna verdikleri yanıtlar arasında tutarsızlık olduğu belirtilmektedir. İl merkezindeki prefabriklerde ortalama gelir 122.1 milyon olarak hesaplanmıştır.

Gayrimenkul sahibi olduğunu beyan eden 280 hanenin 140'ının evi, 5 hanenin işyeri, 2 hanenin hem evi hem işyeri olduğu görülmüştür. Söz konusu gayrimenkullerin 246'sı il içinde, 34'ü il dışındadır.

Haneler, prefabriklerde ikamet etme nedenini % 82 oranında "ekonomik zorluklar nedeniyle" diye açıklamışlardır. %6.8'i yüksek binalardan çekinilmesi, %2.2'si iş bulma ümidi, %2.1'i memlekete dönecek imkanı olmadığı, %0.8'i akrabalarının çok olması ve yardım aldığı, %0.7'si ise çocuklarının eğitimi nedeni ile prefabrikte ikamet ettiklerini beyan etmiştir.

3.4.4. İzmit'te Yoksulluk

3.4.4.1. Araştırmanın Kapsamı

Kocaeli il merkezi İzmit'te yapılan çalışma sırasında, sosyal yardım kuruluşlarının yardımları içinde en çok paya sahip Tavşantepe Mahallesi pilot bölge seçilmiş, yapılan ziyarette 20 kadın ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Ayrıca Ankara Caddesi hamal pazarında 10 hamal, Fevziye Camii işçi pazarında 10 işsiz, Demiryolu Caddesi'nde sokakta çalışan 8 çocukla, Yahya Kaptan Mahallesi'nde 3 tinerli çocukla ve Fethiye Caddesi ile Alemdar Caddesi'nde dilenen 6 çocukla görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında gruplara hem anket uygulanmış hem de, özellikle çocuklarla, karşılıklı sohbet havası içinde görüşmeler tamamlanmıştır.

Pilot bölge olarak seçilen Tavşantepe Mahallesi hakkında genel bir bilgi almak için önce Mahalle Muhtarı ile yüz yüze bir görüşme yapılmış ve ön bilgiler alınmıştır. Muhtarlık tan alınan bilgilere göre 3600 hanedeki toplam 15.800 mahalle sakininin çoğunluğu, Kocaeli'nin ilçesi Kandıra'dan buraya yerleşmiş, bölgede "yerli" anlamına gelen manavlardır. Başta Erzurum, Muş (Varto) olmak üzere değişik yerlerden göç edenler ile romanlar mevcuttur.

3.4.4.2. Araştırmanın Sonuçları

Mahallenin ulaşım, yol, su, elektrik problemi yok. Isıtma tümüyle soba ile sağlanmaktadır. Yoksul bir mahalle olmasına karşın suç oranı çok düşüktür. İlgili Karakoldan alınan bilgilere göre en sık görülen suçlar, hırsızlık, bıçakla yaralama ve özellikle düğünlerde alkol nedeniyle taşkınlık ve kavgaya dayalı darp suçlarıdır. Ancak bunlar hem çok az görülmekte hem de kimlikleri belirli, 15-16 yaşlarındaki 4-5 kişilik bir gruba ait suçlardır. İşsizlik ve açlık nedeniyle yılda birkaç kez yol kesme olayı yaşanmaktadır. İşsiz gençler arasında birkaç tiner bağımlısı genç bulunmaktaysa da, bu gençlerin suç işlediğine rastlanmamıştır.

Mahallede her kesimin ortak problemi işsizlik olarak görülmektedir. Hane halkı reislerinden 100'e yakın kişi genellikle yardımcı hizmetler grubunda memur olarak çalışmakta, 300 civarında da esnaf bulunmaktadır. 1500 kişi tamamen işsiz olup, 5000'e yakın kişi de işçi olarak çalışmaktadır. Mahalledeki konutların tamamına yakını gecekondudur. 500 adet konut tapulu ve iskanlı olup, diğer konutların arsa tapuları olmakla beraber iskansızdır.

Mahallenin tümü yoksulluk sınırının altında olmakla birlikte, en derin yoksulluk romanlar arasında yaşanmaktadır. Sayıları 500 civarında olan romanların tamamına yakını çöp konteynırlarından hurda ve kağıt toplamakla geçimlerini sağlıyorlar. Çocukların çoğu kimliksiz olup, okula gitmemektedirler. Konutlarının tümü kaçak gecekondudur ve sağlıksız koşullardadır. Çamaşır-bulaşık makinesi, buzdolabı vs. gibi yaşamı kolaylaştıracak aletlerden yoksundurlar ve sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadırlar.

Mahallenin farklı 4 sokağında yapılan alan araştırmasında toplam 20 kadınla yüz yüze görüşülmüş ayrıca bir anket uygulanmıştır. Kadınlardan 16'sı (%80) evli, 4'ü (%20) duludur. Tablo 5'te de görüleceği gibi, %20'sinin okuma yazması yoktur. %40'ı okuryazar, %35'i ilkokul, %5'i ortaokul mezunudur.

Tablo 5: Yaş Grupları ve Eğitim Durumu Göre Kadın Sayısı

Yaş Grb.\ Eğitim	Ok.Yaz.Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise ve üstü	Toplam
26-30	-	-	2	1	-	3
31-35	-	1	1	-	-	2
36-40	-	2	1	-	-	3
41-45	1	2	1	-	-	4
46-50	-	3	1	-	-	4
51-55	1	-	1	-	-	2
56-60	1	-	-	-	-	1
61-65	1	-	-	-	-	1
66+<	-	-	-	-	-	-
Toplam	4	8	7	1	-	20

Görüşülen kadınlardan 3 tanesi (1'i evlilik nedeniyle) Kocaeli'nin ilçelerinden Kandıra'dan gelmiş olup, diğerleri Muş ve Erzurum'dan İzmit'e yerleşmiştir. Hepsinin geliş nedeninin işsizlik olduğu anlaşılmıştır. Kadınlarda hemen hepsi fırsat bulduğunda gündelik işlere gitmektedir. Yaş ve sağlık bakımından çalışamayacak durumda olan kadın sayısı 2 dir. Kadınların iş, sosyal güvence ve HH gelir durumları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Yaptıkları İş, Sosyal Güvenlik ve HH Gelirine Göre Kadın Sayısı

Yapılan İş \ Gelir	HH Geliri (milyon TL)				Toplam
	0-50	51-150	151-250	251+<	
Büro Temizliği					
ES					
SSK				1	1
BAĞKUR					
Güvencesiz			1		1
Apartman Temizliği					
ES					
SSK					
BAĞKUR					
Güvencesiz			4	1	5
Çocuk / Hast.bakımı					
ES					
SSK					
BAĞKUR					
Güvencesiz			2		2
Ev Temizliği					
ES					
SSK					
BAĞKUR					
Güvencesiz			7	2	9
Toplam			14	4	18

Tablodan da anlaşılacağı gibi, % 10'u çocuk bakıcısı, %10'u büro temizlikçisi olarak çalışırken % 70'i düzensiz olarak temizlik işlerine gitmektedir. %10'u ise çalışmamaktadır. Yapılan görüşmede, kadınların

ortak isteklerinin eşleri ya da kendileri için sigortalı bir iş bulmak olduğu, en büyük korkularının ise hastalık olduğu anlaşılmıştır. Kiracı olan kadınlar ise kirayı ödeyememe ve evden çıkarılma korkusunu yaşadıklarını açıklamışlardır.

4 hanenin (%20) ücret/maaş olarak düzenli geliri vardır. Düzenli geliri olan hanelerin %75'inin sigortası bulunmamaktadır. 14 hanenin (%70) düzenli geliri olmayıp, iş olduğunda yevmiye geliri vardır. Hanehalkı reisi, yaş ve sağlık bakımından çalışma şansı olmayan ve yardımlarla geçinen kadınlar olan hane sayısı ise 2 (%19)'dir. 4 hanenin (%20) ortalama geliri 251.000.001-350.000.000 TL/ay, 14 hanenin (%70) 151.00.001-250.000.000 TL/ay'dır.

Kadınların hemen hepsi aile içi şiddete karşı çıkarken, şiddete maruz kalanların çoğunun eşleri tarafından dövüldüğü anlaşılmıştır. (Tablo 7).

Tablo 7: HH Gelirine ve Şiddet Kaynağına Göre Aile İçi Şiddet Gören Kadın Sayısı

Kaynak \ HH Geliri (milyon TL)	0-50	51-150	151-250	251+<	Toplam
Aile içi şiddet yok	2 (*)	-	8	1	11
Eş	-	-	6	2	8
Anne-baba	-	-	-	-	-
Kardeş	-	-	1	-	1
Toplam	2	-	15	3	20

(*) Sözkonusu 2 hanede HH reisi kadın olup, HH nüfusu 1 dir.

Hane harcamalarına bakıldığında, konut sahibi olanlarda 1 sırayı gıda alırken, kiracılardan kira gideri 1. Sırayı almaktadır. (Tablo 8)

Tablo 8: Konut Mülkiyetine Göre Öncelikli Harcama Kalemi

Mülkiyet \ Harcama	Kira	Gıda	Eğitim	Sağlık	Toplam
Ev Sahibi	-	8	-	-	12
Kiracı	12	-	-	-	8
Toplam	12	8	-	-	20

Görüşülen hanelerin 15'i (%75) gecekonduda oturmaktadır. 4 hanenin müstakil evde, 1 hanenin de 2 katlı bir binada oturduğu anlaşılmıştır. (Tablo 9)

Tablo 9: HH Gelirine ve Oturulan Konut Türüne Göre Hane Sayısı

Konut Türü \ HH Geliri (milyon TL)	0-50	51-150	151-250	251+<	Toplam
Çok Katlı Ev	-	-	-	1	1
Müstakil	-	-	4	-	4
Gecekondü (*)	2	-	10	3	15
Toplam	2	-	14	4	20

(*) Sözkonusu gecekondulardan 14 adedi tapulu ve iskan ruhsatlı olup, 1 adedi arsa tapuludur.

Gecekondulardan biri hariç, tüm evler tapulu veya iskanlıdır. Tüm evler sobalı olup, hepsinde elektrik, su, banyo-WC bulunmaktadır. Hanelerden 12'si (%60) kiracı, 8'i (%40) ise ev sahibidir. (Tablo 10).

Tablo 10: HH Geliri ve Konut Mülkiyetine Göre Hane Sayısı

Konut Mülk. \ Gelir (milyon TL)	0-50	51-150	151-250	251+<	Toplam
Ev Sahibi	2	-	3	3	8
Kiracı	-	-	11	1	12
Toplam	2	-	14	4	20

Kiracıların yaklaşık % 92'si ortalama 150-250 milyon TL/ay gelir grubundadır. Yapılan görüşmelerde ev sahibi 8 haneden birinin konutunu miras yoluyla edindiği, 1 tanesinin akraba ve arkadaşlardan borç alarak yaptırdığı anlaşılmıştır. 6 hane ise konutunu kendileri inşa etmiştir.

Tablo 11'de de görüleceği gibi, hanelerin borçlanabilecekleri kişilerin öncelikle aile-akraba ve arkadaşlar olduğu gözlemlenmiştir. Banka kredisine ulaşma olanakları sıfırdır.

Tablo 11: HH Geliri ve Borç Kaynağına Göre Hane Sayısı

Kaynak \ HH Geliri (milyon TL)	0-50	51-150	151-250	251+<	Toplam
Borçsuz	2	-	-	-	2
Akraba	-	-	8	3	11
Arkadaş	-	-	5	2	7
Banka	-	-	-	-	-
Toplam	2	-	13	5	20

Hanelerden 7'sinin (%35) mahalle bakkalına ve komşusuna, 11'inin (%55) ailesine borcu vardır. Borcu olmayan hane sayısı 2'dir (%10). Kadınlar genellikle borçlanmadan korktuklarını, yalnız gıda temini için mahalle bakkalına borç yapabildiklerini açıklamışlardır. Hanelerin tümü daha ucuz diye bayat ekmek almaktadır. 5 hane (%25) akşamları semt pazarından satılamayacak durumdaki sebze-meyveyi bedelsiz temin etmekte, 6 hane ise (%30) memleketlerinden gıda malzemesi getirmektedir.

Tablo 12: HH Geliri, HH Nüfusu ve İÖ Çağındaki Nüfusa Göre Eğitimdeki Çocuk Sayısı

HH Nüfusu	İÖ Çağ.Çocuk S.	151 - 250 milyon TL		25+< milyon TL	
		Eğitim Alan	Eğitim Almayan	Eğitim Alan	Eğitim Almayan
1					
2					
3	1	1	-		
4	7	7	-		
5	7	3	-	4	-
6	6	3	1	2	-
7	6	3	1	2	-
8	4	3	1	-	-
Toplam	31	20	3	8	-

Görüşülen 20 haneden, 14 hanede (%70) hane halkı sayısı 1-5, 6 hanede (%30) hane halkı sayısı 6-9'dur. 3 hanede (%15) 1 adet, 8 hanede (%40) 2 adet, 3 hanede (%15) 4 adet ilköğretim çağında çocuk

bulunmaktadır. Toplam 31 çocuğun yaklaşık % 10'u (3'ü) okula gitmeyip, çalışmaktadır. Çalışan çocuklar hane halkı sayısı 6-9 aralığında olan ailelerin çocuklarıdır. (Tablo 12)

Eğitim çağında çocuk bulunan 15 hanenin (%75) kadınlarının tümü, çocuklarının okumasından yana olduğu gözlemlenmiştir. Onlar, yoksulluğu böylece aşılabileceklerine, kendi çektiklerinin çocuklarınca çekilmeyeceğine inanmaktalar. Kendilerinden daha varlıklı olanların yaşantılarına özenmediklerini, hatta bazılarının dürüst yollardan para kazanmadıklarını ileri sürerken, daha zengin olup onlar gibi yaşamak istediklerini de belirtmekten kaçınmamaktadırlar: Okula devam etmeyen çocukların anneleri ise, okula gitmeme nedenini, çocuklarının okumaya hevesli olmadığına bağlamaktadırlar.

Ankara Caddesindeki hamallarla yapılan görüşmede tümünün Gerede'li olduğu ve önceki yıllarda sayıları yaklaşık 80 civarında iken, depremden sonra 40'a düştüğü anlaşılmıştır. Görüşülen hamalların yaş ortalaması 45 olup en yaşlısı 67 yaşındadır. Görüşülen 10 hamaldan 8'inin evli 2 sinin dul olduğu, anlaşılmıştır. Dullardan biri ekonomik nedenlerden kaynaklanan geçimsizlikten boşandığını, iki çocuğunun anneleriyle yaşadığını, kızının kimyager olduğunu ve, oğlunun çalışıp aileye baktığını ifade etmiştir. Tablo 13'ten de anlaşılacağı gibi hamallardan %30'unun okuma yazması olmayıp, %70'i ilkököl mezunudur.

Tablo 13: Yaş Grubu ve Eğitim Durumuna Göre Hamal Sayısı

Yaş Grb.\ Eğitim	Ok.Yaz.Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise ve üstü	Toplam
26-30	-	-	1	-	-	1
31-35	-	-	1	-	-	1
36-40	-	-	2	-	-	2
41-45	-	-	1	-	-	1
46-50	-	1	-	-	-	1
51-55	-	-	2	-	-	2
56-60	1	-	-	-	-	1
61-65	-	-	-	-	-	-
66+<	1	-	-	-	-	1
Toplam	2	1	7	-	-	10

Evli hamalların tamamının eşleri, iş buldukça ev temizliğine gitmekte. (Tablo 14). Eşlerinin çalışmasına karışmayan hamallar, eğitim çağındaki çocuklarının çalışmasına izin vermemektedirler. Tatil dönemlerinde bile, "paranın tadını alınca okumaz" düşüncesiyle okumakta olan çocuklarını çalıştırmamaktadırlar. Hamalların hanelerinde ortalama çocuk sayısı üçtür. Bir hanede altı çocuk bulunmaktadır.

Tablo 14: HH Nüfusuna ve HH Çalışan Nüfusa Göre Hane Sayısı

HH Nüfusu \ Çalışan nüfus	1	2	3	4	Toplam
1	-	-	-	-	-
2	1	-	-	-	1
3	-	-	-	-	-
4	-	1	-	-	1
5	-	3	-	-	3
6	-	1	-	-	1
7	-	1	1	-	2
8	-	1	1	-	2
Toplam	-	-	-	-	10

Hamalların en büyük sıkıntıları işlerin çok azaldığı, eskiden günde 3-4 işe giderken, son yıllarda neredeyse 2 haftada bir iş bulabildikleri, yevmiyelerinin ortalama 15-20 milyon TL olduğu ve onu da kira, lokanta ve çay ocağı borcuyla tükettikleri yolundadır. Hamallardan bir tanesi üç ayda bir 150 milyon TL yaşlılık aylığı aldığını, bir tanesi de SSK dan emekli maaşı aldığını belirtmiştir. Hamalların hane halkı ortalama gelirleri 175 milyon TL civarındadır. (Tablo 15).

Tablo 15: Hamalarda HH Çalışan Nüfuz ve Ort. HH Gelirine Göre Hane Sayısı

Çalışan nüfus \ Gelir	0-50	51-150	151-250	251+<	Toplam
1	-	1	-	-	1
2	-	1	4	2	7
3	-	1	1	-	2
Toplam	-	3	5	2	10

Görüşülen hamalların tümü İzmit'e iş için geldiklerini ve memleketleri Gerede ile hiçbir bağlarının kalmadığını belirtmişlerdir.

Genellikle kentin Gültepe ve Bağçeşme bölgelerinde oturan hamallardan sadece iki hanenin kendine ait konutu bulunmaktadır. Diğer haneler kiracıdır. (Tablo 16).

Tablo 16: HH Geliri ve Konut Mülkiyetine Göre Hane Sayısı

Konut Mülkiyeti \ Gelir	0-50	51-150	151-250	251-<	Toplam
Ev Sahibi	-	1	1	-	2
Kiracı	-	1	5	2	8
Toplam	-	2	6	2	10

Hamalları, oturdukları evlerin ortalama salon dahil 3 odalı olduğunu, tapulu ve iskanlı olduğunu, yol, su, elektrik hizmetlerinden yararlandıklarını, kiraların ise ortalama 80-100 milyon TL olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 17: Konut Mülkiyetine ve 1.Derecede Harcama Kalemine Göre Hane Sayısı

Mülkiyet \ Harcama	Kira	Gıda	Eğitim	Sağlık	Toplam
Ev Sahibi	-	1	1	-	2
Kiracı	8	-	-	-	8
Toplam	8	1	1	-	10

Tablo 17'de de görüleceği gibi, hamalarda da en öncelikli gider kalemi, kiracılarda kira gideri olarak görülmektedir. Ev sahibi olan 2 hamal ise gıda ve eğitimi öncelikle gider olarak kabul etmektedir.

Görüşmeler sırasında, hamalların dördünün astım-bronşit ve kalp gibi sürekli tedavi isteyen sağlık problemleri olduğu, bunun da yaptıkları işle bağlantılı olduğu, hemen hepsinin bel ve sırt ağrıları olduğu anlaşılmıştır.

Hamalların da en büyük korkusu hastalıktır. Kendilerinin ya da aile fertlerinin hastalığı halinde tedavi giderlerini karşılayamayacaklarını ileri sürüyorlar. Görüşülen diğer gruplardan farklı olarak hamallar, herhangi bir iş için gittikleri resmi dairelerde "adam yerine koyulmadıkları"ndan şikayet etmişlerdir.

Fevziye Camii işçi pazarındaki işsizler, Geredeli hamallardan farklı bir görünüm taşımaktadır. Sayılarının 50 kadar olduğunu

belirtilen bu grupta, başta Diyarbakır, Kars, Yozgat ve Zonguldak olmak üzere çok farklı bölgelerden gelen işsizler yer almaktadır. Yaşları, eğitimleri ve yaptıkları iş konusunda birbirlerinden farklılık göstermektedirler.

İşçi pazarındaki 10 işsizle yapılan görüşmede; %30'unun okur yazar olmadığı, % 60'ının ilkököl mezunu, %10'unun Meslek Yüksek Okulu mezunu olduğu anlaşılmıştır. (Tablo 18).

Tablo 18: Yaş Grubu ve Eğitim Durumuna Göre İş Bekleyen Sayısı

Yaş Grb.\ Eğitim	Ok.Yaz.Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise ve üstü	Toplam
26-30	-	-	-	-	1(*)	1
31-35	-	-	2	-	-	2
36-40	-	-	-	-	-	-
41-45	-	-	-	-	-	-
46-50	-	-	2	-	-	2
51-55	-	1	2	-	-	3
56-60	-	1	-	-	-	1
61-65	1	-	-	-	-	1
66+<	-	-	-	-	-	-
Toplam	1	2	6	-	1	10

(*) Sağlık MYO mezunu

Bu gruptakilerin tamamı, İzmit'e iş için geldiklerini, ailelerinin memleketlerinde olduğunu, ve otelde kaldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen işsizler, iş bulma sıklıklarının neredeyse haftada 1 olduğunu ve yevmiyelerinin ortalama 20-25 milyon TL olduğunu ifade etmişlerdir. (Tablo 19).

Tablo 19: Meslek, İş Bulma Sıklığı ve Ort. Günlük Gelire Göre İş Bekleyen Sayısı

Meslek / Gelir	10	15	20	25	Toplam
Vasıfsız					
1-2 gün/hafta	1		3		4
3-4 gün/hafta		2		1	3
İnşaat İşçiliği					
1-2 gün/hafta			1	1	2
3-4 gün/hafta				1	1
Toplam	1	2	4	3	10

Bu grupta da, sosyal güvencesi olan kimseye rastlanmamıştır. İnşaat işlerinde hazır betona geçilmesinin işlerini azaltması en büyük şikayetleri. Sokakta çalışan çocuklarla yapılan görüşmelerde, yaşları 8-16 arasında değişen 8 çocuktan 1'i (yaşı 8) dışındakilerin okula devam ettikleri anlaşılmıştır. (Tablo 20).

Tablo 20: HH Nüfusu, Çalışan Çocukların Yaş ve Eğitim Durumuna Göre Hane Sayısı

Yaş Grubu	8-10		11-13		14-16	
	Ok. Gitmiyor	İlköğretim	Ok. Gitmiyor	İlköğretim	Ok. Gitmiyor	İlköğretim
4-6	1	1		1		3
7-9		1		1		2
10-12					1	1
13-15				1		1
Toplam	1	2		3	1	8

Çocuklardan 6'sı ayakkabı boyacılığı yapmakta, 2'si kağıt mendil satmaktadır. Çocuklar çalışma nedenlerini okul harçlığı biriktirmek olarak açıklamışlardır. Boyacı çocukların günlük kazancı 3-4 milyon TL, mendil satıcılarının ise 2 milyon TL civarındadır. (Tablo 21).

Tablo 21: Yapılan İş ve Kazanca Göre Çocuk Sayısı

İş \ Kazanç	2 milyon TL	3 milyon TL	4 milyon TL	5 milyon TL	Toplam
Ayakkabı boyacısı	-	4	2	-	6
Mendil vs satıcısı	2	-	-	-	2
Toplam	2	4	2	-	8

Çocukların hepsi kazançlarını biriktirme eğilimi göstermektedir ve aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar. 6'sının ailelerinde sosyal güvenceli çalışan yoktur. 5'i Ağrı'lı, 3'ü Muş'lu, olup, aileleri İzmit'e iş bulmak için gelmiştir. 6'sı Gültepe'de, 2'si Yenidoğan'da oturmaktadır.

Görüşme sırasında çocukların 4'ü öğretmen, 1'i savcı, 1'i polis, 1'i başbakan olmak istediğini belirtmiştir. Bu gruptaki çocuklardan sadece 1'i sigara içerken yakalandığı için babasından bir kez dayak yediğini, ama bir daha içmediğini ifade etmiştir. Aralarında sigara vb alışkanlığı olanların sayısı 1'dir.

Sokakta dilenen 6 çocukla yapılan görüşmelerde ise günlük kazançları ile ilgili bilgi alınamamıştır. Tavşantepe ve Gültepe'den dilenmeye geldiklerini söyleyen çocuklar kazançlarını ailelerine verdiklerini, lokanta ve dondurmacıların önünde dilendiklerini, bazen yemek vs. aldıklarını belirtmişlerdir. Yaşları 5-11 arasında değişen 6 çocuğun 4'ü kızdır. Aralarında okula giden bulunmamaktadır. Çocuklardan 3'ünün nüfus kağıdı bulunmamaktadır. 4'ü roman, 2'si Muş'ludur. Ailelerin hepsi çocuklarının dilenmesine izin vermektedir.

Yahya Kaptan Mahallesinde 3 tiner bağımlısı çocukla yapılan görüşmede ise üçünün de sokakta yaşadığı, aileleriyle görüşmediği anlaşılmıştır. 9,12 ve 16 yaşlarındaki çocuklar tinere merak ettikleri için başladıklarını, içince kendilerinden utanmadıklarını ve rahatça dilenebildiklerini, öğrencilerden zorla para alabildiklerini ifade etmişlerdir. Çocukların hepsi babalarından dayak yediğini, 1'i babasının, 1'i annesinin üvey olduğunu ve çok içki içtiğini belirtmiştir. Babaların tümü işsizdir.

SONUÇ

Türkiye'de yoksulluğun temel nedeni, gelir dağılımında adaletsizlik, göçler, işsizlik ve doğal afetler olarak gösterilebilir. Büyüme hızı yıldan yıla artış göstermekle birlikte işsizliğe ve gelirlerin yetersizliğine çözüm bulunamayışı, kısacası büyüme hızı arttıkça yoksulluğun da artması ve derinleşmesi, gerekli sosyal politikaların uygulanmadığını göstermektedir.

Kocaeli, son 30 yıldır gelişen sanayinin yarattığı istihdam olanakları nedeni ile göç edenlerin umut kenti haline gelmiştir. Ancak bu durumu daha fazla devam ettirecek güçte değildir. Özellikle İl merkezi İzmit, sanayi bakımından kaldırabileceğinden çok daha fazla bir yük altındadır ve var olan kuruluşlar istihdamlarını artıracak durumda değildirler. Deprem ve krizler nedeniyle gittikçe daralan istihdam kapasitesi nedeniyle İzmit yeni işsiz yığınlarına umut olamayacaktır. Bu durumda, bugüne kadar uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kocaeli'nde kentsel yoksulluğun en önemli nedeni iç göçlerdir. DİE'nin 19 örnek kent incelemesinde en yoksul % 1 Kocaeli'nde olmasına karşın, derin yoksulluğun kentteki sosyal yaşam üzerindeki toplumsal huzuru bozacak yansımalarına henüz sıkça rastlanmamaktadır. Ancak bugüne kadar uygulanan politikaların devamı halinde İzmit'te de, İstanbul örneği yaşanabilir.

Yoksulluğun, nedenleri ve çözüm yolları gerek merkezi ve gerekse yerel yönetimlerce de bilindiği halde, bir türlü yenilememesi, yıllardır, siyasetin yoksullar üzerinden yapıldığı kuşkusunu uyandırmaktadır. Çünkü, uygulanmayacağını bile bile, yoksulların umutlarına üzerine politikalar üretmek çok kolaydır.

FETHİYE CADDESİ VE ALEMDAR CADDESİ / SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

		1	2	3	4	5	6
1	Yaş						
2	Eğitim - İlkokul						
	- Ortaokul						
3	Okula devam ediyor mu						
4	Etmiyorsa nedeni - İş						
	- İsteksizlik						
	- Başarısızlık						
5	Önceki ikametgah - İzmit						
	- İzmit dışı						
6	HH sayısı						
7	HH Reisi						
8	Anne var mı - Yok						
	- Öz						
	- Üvey						
9	Baba var mı - Yok						
	- Öz						
	- Üvey						
10	Ailesiyle mi yaşıyor						
11	Yaşamıyorsa nedeni - Üveylik						
	- Şiddet						
12	Yaptığı iş - Ayakkabı boyacısı						
	- Mendil vs. satışı						
13	Ortalama günlük kazanç						
14	Kazancın harcanması - Kendisi						
	- Anneye						
	- Babaya						
15	Sigara alışkanlığı var mı						
16	Alkol/madde bağımlılığı var mı						
17	Aile içi şiddet yaşamış mı -Anne						
	-Baba						

YAHYA KAPTAN MAHALLESİ / TİNERCİ ÇOCUKLAR

		1	2	3
1	Yaş			
2	Eğitim - İlkokul			
	- Ortaokul			
3	Okula devam ediyor mu			
4	Etmiyorsa nedeni - İş			
	- İsteksizlik			
	- Başarısızlık			
5	Önceki ikametgah - İzmit			
	- İzmit dışı			
6	HH sayısı			
7	HH Reisi			
8	Anne var mı - Yok			
	- Öz			
	- Üvey			
9	Baba var mı - Yok			
	- Öz			
	- Üvey			
10	Ailesiyle mi yaşıyor			
11	Yaşamıyorsa nedeni - Ailevi			
	- Şiddet			
12	Tiner kullanma süresi (yıl) <1			
	>1			
13	Tinere başlama nedeni -Merak			
	-Arkadaş			
	-Ailevi			
	-Unutmak			
	-Rahatlama			
14	Tineri elde etme yolu -Satınalma			
	-Arkadaş			
	-Çalma			
15	Kullanmaktan pişman mı - Evet			
	- Hayır			
16	Ailede alkol bağımlısı var mı - Evet			
	- Hayır			